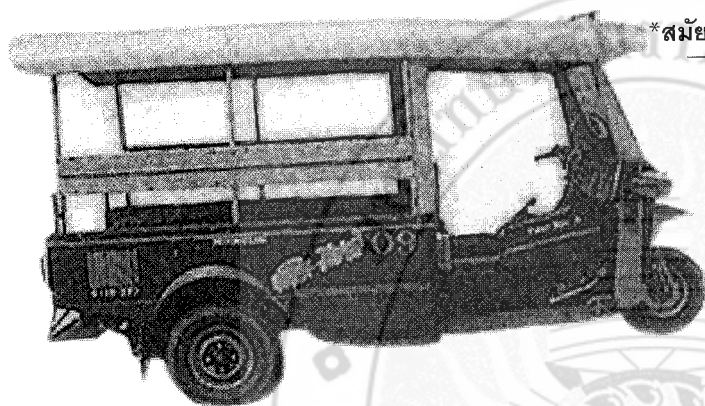

สามล้อไทย

*สมัย วิถีรุ่งโรจน์

สามล้อไทย ไฉนจะไปเป็นของนอก

จากสื่อบทข่าว “เทศมณฑลไทย” ในอินเทอร์เน็ต : ระวัง “ภูมิปัญญาไทย” อย่าให้ถูกสุข

“กรณีมีชาวอังกฤษนำเอาชื่อ “รถตุ๊ก...ตุ๊ก” ของไทยซึ่งเป็นที่ถูกอกถูกใจนักท่องเที่ยวต่างชาติ ไปจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นของตนเองหน้าตาเฉย นี่ไม่ใช่ครั้งแรกที่คนไทย ความเป็นไทย เมืองไทย ถูกลวงละเมิด ก่อนหน้านี้เหตุการณ์ทำนองนี้ ก็เคยเกิดขึ้นกับ ก๋วยเตี๋ยวผัดไทย ต้มยำกุ้ง ข้าวหอมมะลิ ของไทย”

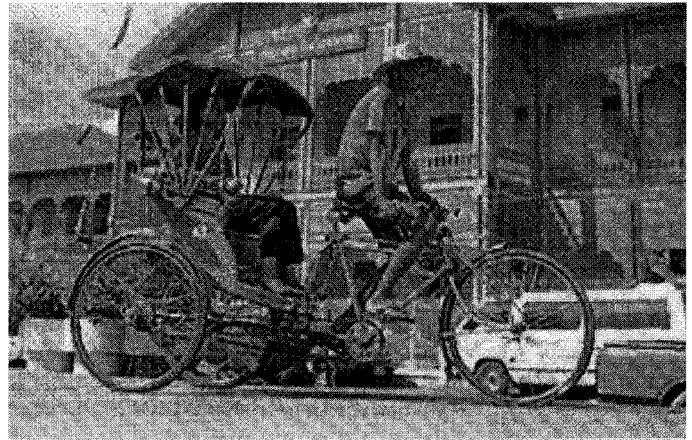
“เรื่องที่มีนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ แอบนำชื่อรถตุ๊กตุ๊กของไทยไปจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นของตนเองนั้น อยู่ในระหว่างการตรวจสอบข้อมูล หากเป็นจริง ทางแก้ก็คงจะคล้ายคลึงกับการแก้ปัญหาเรื่องข้าวหอมมะลิของไทย คือ การที่เราอาจต้องฟ้องร้องต่อคณะกรรมการที่ดูแลเรื่องการแข่งขันเชิงการค้าของเขา ว่าการใช้ชื่อนี้ อาจทำให้คนเกิดความเข้าใจผิดในสินค้าได้ ขอให้ถอนชื่อออกไปเสีย”

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำโปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สถาบันราชภัฏสงขลา

นอกจากการแสดงความคิดเห็นผ่าน อินเทอร์เน็ตแล้ว หนังสือพิมพ์ไทยก็ยังมีนักข่าว วิจารณ์ ชาวเน็ตกันอย่างครึกโครม ทำให้คนไทย ตื่นตัวกับการรักษาเกียรติของคนไทย ที่ไม่ต้อง การให้ชาวต่างประเทศมาเอาเปรียบ และเชื่อ อย่างแน่นอน ว่าคนไทยเกือบทุกคนไม่พอใจกับ การกระทำอย่างนั้น และทั้งต้องการให้ผู้มีอำนาจ เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แสดงศักยภาพในการเรียก ร้องให้ชาวต่างชาติคืนรถตุ๊กตุ๊กของไทยให้กลับ มาเป็นของไทยเหมือนเดิม

ผู้เขียนเองก็ไม่ต้องการให้ชาวต่างชาติมา ขโมยความคิดของคนไทยไป ไม่ต้องการให้ “ภูมิ ปัญญาไทย” ตกไปเป็นของคนอื่น ของ ๆ ไทย ต้องเป็นของไทย แม้จะต้องส่งออกไปเมืองนอก แต่ต้องให้ชาวต่างชาติรู้ว่า นั่นคือ สินค้าไทย มี เครื่องหมายสินค้าเป็นของไทย อย่างที่ตำรวจจะใช้ เครื่องหมาย “สุวรรณชาติ” เป็นเครื่องหมายสินค้า ส่งออกของไทย จึงขอให้ผู้ที่รับผิดชอบและ เกี่ยวข้องโดยตรงได้เริ่มทำกันอย่างจริงจัง กำหนด และจัดการสินค้าของคนไทยให้จดทะเบียนและ มีตราเครื่องหมาย “สุวรรณชาติ” ให้ถูกต้อง ชัดเจน

จากข่าวนี้อาจทำให้คนไทยบางคน บาง กลุ่มเริ่มสงสัยว่า “รถสามล้อตุ๊กตุ๊ก” ของเรามีประวัติ

ความเป็นมาจากไหน และมีพัฒนาการมาอย่างไร ขอให้ลองติดตามดู

เด็กรุ่นใหม่ คงจะรู้จักแต่ “รถตุ๊กตุ๊ก” หรือ “รถสามล้อเครื่อง”

ในจังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2476 มี ผู้บันทึกว่ามี “สามล้อ” เกิดขึ้นโดยพัฒนามาจาก “รถแจ็ก” หรือ “รถลาก” โดย นาวาเลื่อน พงษ์โสภณ เขาผู้นี้ได้นำรถลากมาดัดแปลงร่วมกับรถจักรยานสองล้อ

ถ้าเราเคยเห็นภาพรถลากแบบจีน จาก หนังสือ หรือภาพยนตร์ จะเห็นว่ามีที่สำหรับ ผู้โดยสารอยู่หลังอาจจะมีหลังคาหรือไม่ก็ได้ แล้วมีไม้ยื่นยาวมาด้านหน้าเพื่อเป็นที่สำหรับ คนพา รถลากวิ่งไป โดยก่อนจะขึ้นหรือลง จะ ต้องวางคาน สำหรับลากลงกับพื้น เพื่อผู้โดยสาร จะได้ขึ้นลงสะดวก เมื่อนำมาดัดแปลงเป็นสามล้อ ก็เพียงนำ ล้อ 1 ล้อ และหัวรถจักรยานสองล้อ มาต่อเพิ่มเข้า ช่วงหน้า ต่อโซ่จากส่วนใต้รถมายัง คันถีบด้านหน้า ใช้เท้าถีบพารถไป อาจจะมีหลังคา หรือพับหลังคาเก็บช่วงไม่จำเป็นได้ จากรถแจ็ก

กลายเป็นสาม ล้อต้นแบบใช้รับผู้ โดยสาร ต่อมาสามล้อก็ได้แพร่หลาย ไปทั่วประเทศไทย

ในระยะต่อมา ได้มีผู้นำรถ จักรยานสองล้อมาดัดแปลง โดยเพิ่ม ล้อด้านข้าง มีกระเบาะผู้โดยสารติดตั้ง แก้อึดหวายยึดแน่นกับกระเบาะใช้รับส่ง ผู้โดยสารใช้แรงคนถีบ รถสามล้อแบบนี้ จัดเป็นสามล้อต้นแบบของสามล้อฟ่วง ข้างทุกชนิดในปัจจุบัน และจะมีใช้ใน

จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดสงขลายังมีใช้
รับส่งผู้โดยสารอยู่ ขณะนั้นคนสงขลาเรียกสามล้อว่า
“แท็กซี่”

เมื่อมีสามล้อที่ใช้แรงคนใช้กันแล้ว ต่อมา
ก็ได้มีผู้คิดเอาเครื่องรถจักรยานยนต์มาต่อแทน
รถสามล้อถีบ ลักษณะของสามล้อเครื่องที่มีคน
ขับอยู่หน้า ได้รับความนิยมนอย่างรวดเร็ว เพราะ
เป็นการทุ่นแรง สามารถรับส่งผู้โดยสารได้ในระยะ
ทางไกล ๆ ได้รวดเร็ว ซึ่งในช่วงแรกจะใช้ส่วนหัวรถ
จักรยานยนต์คันใหญ่แบบผู้ชายมาพ่วงด้วยล้อของ
จักรยานยนต์ 2 ล้อ ด้านหลัง มีที่นั่งของผู้โดยสาร
พร้อมหลังคา

ขณะเดียวกันจักรยานสามล้อถีบ ก็มีผู้
ประดิษฐ์เป็นสามล้ออีกประเภทหนึ่งมีวัตถุประสงค์
ใช้รับส่งสิ่งของที่ไม่มีน้ำหนักมาก และระยะทาง
ไม่ไกลนัก แต่จะมีรูปแบบใหม่ คือ ใช้กระบะที่
วางของอยู่ด้านหน้ารถ ส่วนคนถีบอยู่ด้านหลัง ใช้
สีแดงเป็นตัวรถทั้งคัน จึงเรียกว่า “สามล้อแดง”

หรือ คนจีนเรียกว่า “ซาเล้ง” สามล้อประเภท
นี้ได้ทำให้คนไทยมองเห็นความสำคัญที่นอกเหนือ
จากรับส่งของแล้ว ยังใช้รับส่งผู้โดยสารด้วยจะเห็น
ได้เมื่อคราวเกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพมหานคร
ในปี พ.ศ. 2526 เพราะจากการใช้คนถีบไม่ได้
ใช้เครื่องยนต์จึงสามารถใช้ได้แม้ น้ำท่วมขึ้นสูงกว่า
ครึ่งฟุต และหลังจากนั้นก็มีการนำเครื่องยนต์ขนาด
เล็กมาดัดแปลงติดกับซาเล้ง จึงรับส่งผู้โดยสารเข้า
ออกได้ทุกซอกซอย

สามล้อแดงหรือซาเล้ง ได้รับความนิยม
มากในการรับส่งของ และบรรทุกของได้มากพอ
สมควร จึงได้เกิดอาชีพ “มีขูดมาขาย” เป็นอาชีพ
รับซื้อของเก่าประเภทขวดเปล่า กระดาษหนังสือ
พิมพ์ หรือเศษโลหะ ผู้เริ่มอาชีพนี้ก็มาจากชาย
ชราชาวจีน ได้พัฒนาจากหาบเข่งคู่บนบ่า เดิน
ร้อง “มีขูดมาขาย” ไปตามบ้านทุกซอกทุกซอย
มีตาชั่งใช้ประกอบในการชั่งของที่มีผู้คนเอาของเก่า
เศษโลหะ กระดาษหนังสือพิมพ์ออกมาขาย แม้
จะถูกกดราคาบ้างแต่ก็ยังดีกว่าทิ้งไป เปล่า ๆ หรือ
ไม่คุ้มที่จะเอาของเหล่านั้นออกไปขายร้านที่รับ
ซื้อเอง

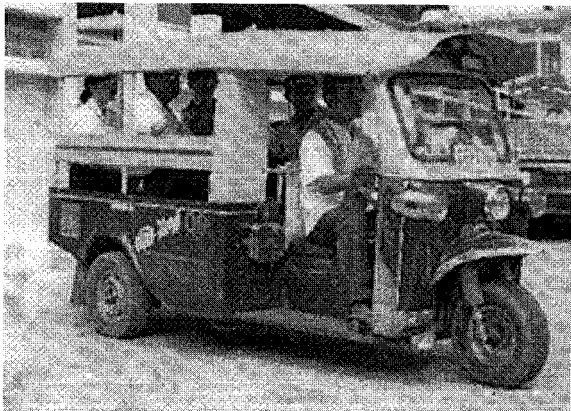
ต่อมา สามล้อแดงหรือซาเล้ง ก็ได้มีผู้
ต้องการให้รับของได้มากขึ้น จึงต่อกระบะออกให้
ยาว โดยใช้ล้อและบางส่วนของรถจักรยานยนต์
ขนาดเล็กมาเชื่อมต่อเข้า

ต่อมาเป็นยุคที่มีเครื่องยนต์ที่ใช้แล้วจาก
ต่างประเทศหลังไหลเข้ามาขายในราคาถูก ที่เรียก

ว่า“เครื่องเก่าเชียงใหม่”ได้มีนักประดิษฐ์แถบจังหวัดภาคตะวันออก ก็นำเครื่องยนต์เหล่านั้นมาดัดแปลง ออกแบบติดตั้งกับรถสามล้อเครื่อง เพื่อเพิ่มสมรรถนะทั้งในด้านกำลังเครื่องยนต์มากกว่า 700 ซีซี มีความเร็ว ความกว้างของที่นั่งโดยสาร และพื้นที่สำหรับบรรทุกสิ่งของได้มากเรียกว่า “สามล้อเครื่องรถยนต์” ที่ใช้ส่วนหัวของจักรยานยนต์ มีคนขับอยู่หน้าระหว่างคนขับกับผู้โดยสาร จะมีระยะห่างเป็นพื้นที่วางสิ่งของ จากนั้นเป็นที่นั่งของผู้โดยสารกว้าง มีหลังคา มีล้อเล็กหน้าเหมือนล้อรถตุ๊กตุ๊กปัจจุบัน มีกันชนใหญ่ และหนา อยู่ด้านหลัง

รถตุ๊กตุ๊กเองก็กำเนิดมาจากการนำรถสามล้อเครื่องกระบะบรรทุกจากประเทศญี่ปุ่นมาดัดแปลงเป็นรถนั่งโดยสาร เมื่อปี 2503 เพื่อทดแทนรถสามล้อถีบ ซึ่งถูกห้ามใช้ในกรุงเทพมหานคร เพราะสามล้อถีบจะซุกซนไม่ทันใจ ในช่วงการจราจรเร่งรีบ ทำให้เกิดกีดขวางทางจราจร สามล้อตุ๊กตุ๊กได้รับความนิยมมากทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เพราะมีขนาดเล็ก สามารถซอกแซกผ่านช่องจราจรแคบ ๆ ได้ ไปเร็วกว่ารถเมล์ประจำทาง และค่าโดยสารถูกกว่าแท็กซี่ แม้จะมีแถวเดียวนั่งหลังคนขับ แต่สามารถจุผู้โดยสารได้ถึง 3-4 คน

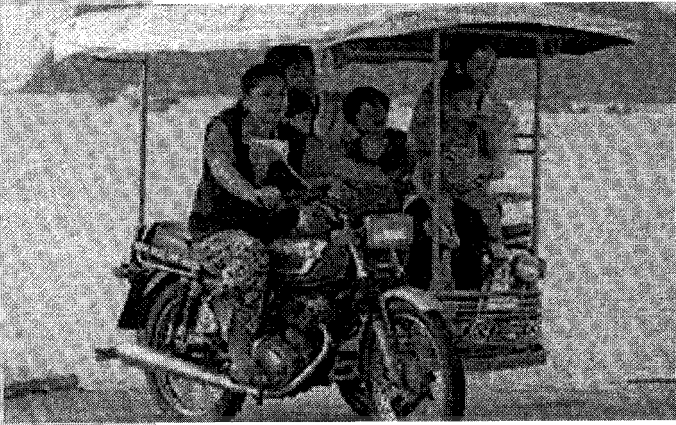

ต่อมา รถตุ๊กตุ๊กได้พัฒนาเป็น 2 แถว ผู้โดยสารนั่งตะแคงข้าง หันหน้าเข้าหากัน สามารถรับผู้โดยสารได้มากขึ้น และเก็บค่าโดยสารเป็นรายคน ไม่เหมาะทั้งคันอย่างรถตุ๊กตุ๊กธรรมดา

จากการที่เป็นนักคิดประดิษฐ์แบบไทย ๆ ก็ได้้นำรถตุ๊กตุ๊กธรรมดามาดัดแปลงต่อเติมตกแต่งให้สวยงาม ทั้งตัวถัง เบาะนั่ง แผงหน้าปัด หน้ารถและล้อรถ รวมทั้งเครื่องยนต์ ก็เพิ่มจาก 2 จังหวะเป็น 4 จังหวะ วิ่งรับส่งผู้โดยสารในหลายจังหวัดของอีสาน เรียกว่า “รถตุ๊กตุ๊กเดอลุกซ์”

ภาพรถตุ๊กตุ๊กเดอลุกซ์วิ่งไปมาจนชินตา และน่าเบื่อ ก็มีนักประดิษฐ์ได้ประดิษฐ์สามล้อแบบ “สกายแล็บ” ซึ่งเรียกตามสถานีอวกาศที่ชาวโลกกำลังสนใจในขณะนั้น สามล้อสกายแล็บเริ่มใช้ครั้งแรกในจังหวัดอุดรธานี แล้วแพร่หลายอย่างรวดเร็วในภาคอีสาน สามล้อลักษณะนี้จะใช้กำลังเครื่องยนต์ที่นั่งโดยสารข้างหลังเป็น 2 แถว จุดเด่นของสามล้อสกายแล็บ คือ หัวช่วงหน้าจะสูงเขียดขึ้น และมีสีฉูดฉาด

แต่อย่างไรก็ตาม จากจุดกำเนิดสามล้อไทย พ.ศ. 2476 ได้วิวัฒนาการมาใช้ประกอบอาชีพและดัดแปลงตามความเหมาะสม แต่สามล้อแรงคนถีบก็ยังไม่หมดสิ้นไป มีการนำสามล้อมาใช้ถีบเร่ขายขนมถาด ไม่ว่าจะเป็นทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขนมหม้อแกง บ้าบิ่น ขนมชั้น วุ้น ขาวยผลไม้อด ลูกชิ้น ไอศกรีม เป็นต้น สามล้อเร่ขายขนมจะมีคนถีบอยู่หน้า กระบะที่วางถาดขนมจะอยู่ด้านหลัง มีโครงสี่เหลี่ยมและปิดด้วยพลาสติกใส มองเห็นขนมชัดเจน และ

บางแห่งอาจจะใช้สามล้อแบบฟ่วงข้างด้วย ที่ใช้ขายขนมถาด นอกจากนี้ยังมีปรากฏสามล้อฟ่วงข้าง ที่ใช้รถจักรยานยนต์มาต่อล้อฟ่วงข้าง มีที่นั่งอาจจะมียางหรือไม่มีหลังคาก็ได้ บรรทุกผู้โดยสารทีละหลาย ๆ คน และรับส่งสินค้าได้รวดเร็ว เมื่อเลิกรับส่งผู้โดยสารแล้วก็สามารถจะถอดเอาเฉพาะรถจักรยานยนต์ไปทำกิจกรรมส่วนตัวได้ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เรียกสามล้อประเภทนี้ว่า “ไก่อานา”

ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ก็มีใช้มากเหมือนกัน เรียกว่า รถมอเตอร์ไซด์ฟ่วงข้าง มีร้านรับต่อรถจักรยานยนต์ฟ่วงข้างอยู่โดยทั่วไป ถ้ามีรถจักรยานยนต์อยู่แล้ว มาจ้างต่อฟ่วงข้าง ราคาประมาณ 4,000-5,000 บาท

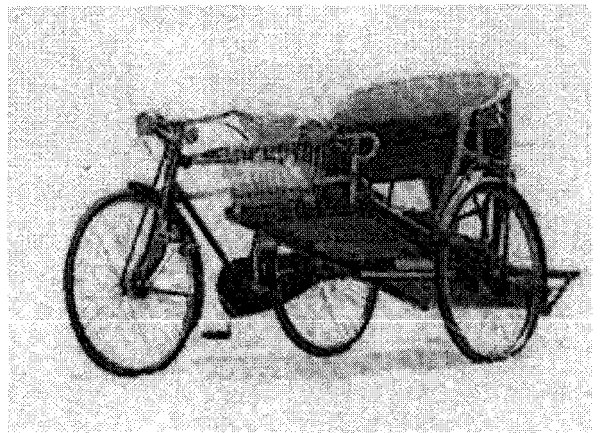
ผู้เขียนได้สัมผัสกับ “สามล้อสงขลา” หรือที่เรียกว่า “แท็กซี่” ในขณะนั้นอย่างใกล้ชิดเพราะคุณพ่อมีสามล้อใช้รับส่งผู้โดยสาร เลี้ยงดูลูก ๆ และส่งให้เรียนหนังสือ จำได้ว่าคุณพ่อมืออาชีพเป็นคนกลางส่งต่อสามล้อให้กับพ่อค้าจากปัตตานี เมื่อคนปัตตานีต้องการสามล้อ มี “บังเจ๊ะแซ” มาติดต่อกับคุณพ่อ แล้วคุณพ่อจะไปส่งต่อสามล้อจากร้าน “เฮียฮวด” ถนนนางงาม ใช้เวลาต่อสามล้อเสร็จเรียบร้อยประมาณ 30 วัน “บังเจ๊ะแซ” ก็จะมารับสามล้อจ่ายราคาตามตกลง คือ ประมาณคันละ 600 บาท และเมื่อหลังญี่ปุ่นขึ้น ราคาก็เพิ่มขึ้น เป็นคันละ 1,000-1,500 บาท ปัจจุบันคงราคาสูงกว่ามาก เพราะคงจะหาคนต่อรถสามล้อยากแล้ว ที่มีอยู่ก็ดูเหมือนจะเป็นรถรุ่นเก่า ซึ่งมีเหลือไม่กี่คัน

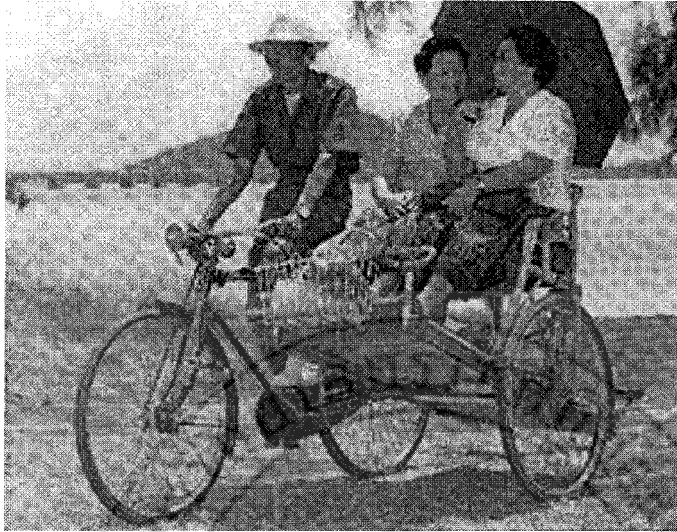
คุณพ่อติดต่อกับ “บังเจ๊ะแซ” นาน

หลายปี จนเปรียบเสมือนญาติ เพราะ “บังเจ๊ะแซ” จะมาบ้านของเราเป็นประจำ เมื่อมาส่งต่อสามล้อหรือมารับรถสามล้อเมื่อเสร็จเรียบร้อย เรื่องขนมของฝากไม่ต้องพูดถึง พวกเราชอบกันมากทั้งข้าวเกรียบปลา ลูกหยีและน้ำบูดูจากปัตตานี และเมื่อคุณพ่อมีเวลาว่างได้พักผ่อน ก็จะพาพวกเรานั่งรถไฟไปปัตตานี เพื่อเยี่ยมเยียน “บังเจ๊ะแซ” เพื่อนเก่า จึงเป็นความตื่นเต้น และประสบการณ์ที่เยี่ยม ในขณะที่เรายังเป็นเด็กเล็ก ๆ

การเดินทางโดยรถไฟเป็นที่ประทับใจมาก ผู้เขียนยังจำภาพที่น้องชายตื่นเต้นดีใจเมื่อขึ้นรถไฟ และเมื่อรถไฟเคลื่อน ขบวนออกจากสถานีรถไฟจะนะ น้องชายจะคอยชะเง้อกหน้าต่างรถไฟ คุณพ่อก็คอยจับตัวและคอยเตือนอยู่ตลอด เมื่อรถไฟผ่านสะพานจะเกิดเสียงดัง น้องชายตกใจหดหัวกลับทันที พวกเราที่ ๆ มองดูท่าทางของน้องชายแล้วหัวเราะกันด้วยนิกขัน

สามล้อของสงขลา ปัตตานี และนราธิวาส ขณะนั้นประมาณ 50 กว่าปีที่แล้ว มีลักษณะเหมือนกัน คือ ใช้รถจักรยาน 2 ล้อ แบบของผู้ชาย (มีก้านเหล็กยึดส่วนหัวของรถกับอานรถ ขณะนั้นเวลา จะขึ้นที่จะต้องยกขาสูงพาดอ้อมไปด้านหลัง เพื่อจะยกก้านนั่งบนอานรถพอดี) จักรยาน 2 ล้อ แบบของผู้ชายมาต่อเหล็กยึดกับอีกล้อหนึ่ง

(ในลักษณะพ่วงข้าง) ด้านหน้าจะต่ำกว่าเก้าอี้หวายที่ใช้เป็นที่นั่งของผู้โดยสารส่วนหน้านี้เป็นที่วางเท้า จะใช้ไม้ระแนงตี สลับไปรงเป็นสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ เพื่อทำเป็นพื้นรถ ใช้ขึ้นลงและเป็นที่วางเท้า เมื่อขึ้นนั่งบนเก้าอี้หวาย ที่ยึดแน่นหนากับกระบะระด (ที่จริงจุดที่ใช้วางเท้า จะเป็นจุดที่พวกเขาเด็ก ๆ ชอบนั่งมากที่สุด เพราะเหมือนกับได้นั่งส่วนหน้า)

ถ้าสังเกตเก้าอี้หวายที่ใช้เป็นที่นั่งของผู้โดยสาร จะทำละเอียดยังมีฝีมือ เส้นหวายผ่ากลางแล้วถูกสานชิด ๆ กัน เป็นพนักพิง ใช้หวายเส้นใหญ่เป็นโครงของเก้าอี้ และใช้หวายผ่ากลางถักขอบอย่างแน่นหนา ใช้ได้นานเกือบเท่าอายุของโครงรถสามล้อยี่ห้อ “ลาร์เวีย” รถสามล้อพ่วงข้างแบบนี้ถือว่าเป็นรถต้นแบบของรถสามล้อพ่วงข้างทุกชนิดในปัจจุบัน และขณะนั้นนิยมใช้เป็นรถสามล้อแพร่หลายในจังหวัดภาคใต้ของไทย ปัจจุบัน สามล้อพ่วงข้างแบบนี้ ยังได้รับ

ส่งผู้โดยสารในตัวเมืองสงขลา ยังเป็นที่นิยมของคนที่มีบ้านไม่ไกลจากตลาด ไม่ต้องการความรวดเร็ว ที่ทำให้หวาดเสียวได้อย่างรถตุ๊กตุ๊ก ที่กำลังจะเข้ามาแทนที่สามล้อพ่วงข้างแบบใช้แรงคนถีบ ส่วนจังหวัดในภาคใต้อื่น ๆ อาจจะใช้สามล้อที่มีผู้ถีบอยู่หน้า ผู้โดยสารนั่งหลังแบบดั้งเดิม เช่น ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

จะเห็นว่ารูปแบบของรถสามล้อมีมากมาย คนไทยสามารถดัดแปลงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และเมื่อท่านได้รู้ประวัติความเป็นมาของสามล้อไทยแล้ว ท่านจะยอมให้ชาวต่างชาติเอาไปจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นของเขาได้หรือ สามล้อไทย ต้องเป็นของไทย และถ้าเป็นไปได้ผู้เขียนก็ต้องการให้มีการอนุรักษ์สามล้อไทยแบบดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะที่ยังมีใช้รับส่งผู้โดยสารอยู่ในจังหวัดต่างๆ นั่นคือเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นของจังหวัดนั้น ๆ

อ้างอิง

“เทศมอญไทย” (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://news.mweb.co.th/lookt/lookt-45789.html>

23 ธันวาคม 2545

“สายทางสามล้อไทย” (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.siam2.com/blackrose/tricycles/tricycle-born.htm>. 14 ธันวาคม 2545